

marcangolásokat, újraéli a szegénység arisztokratizmusát, egy fókuszba húz csendőrt és moralistát. S aki az észjárás érvényességében netán kételkedne, legvégül a kor legnagyobb politikai paradoxonával is szembesülhet: „vártam a közeledő ellenséget, aki talán megszabadít bennünket a szövetségestől”. Az egységes művé formálódást, a szférák átjárhatóságát veszi észre korabeli recenziójában Szende Aladár is: „Akinek nem elég hitelesek a poétikus hangulatfoszlányok — írja —, az a második rész naplójegyzeteiben megtalálhatja a próbáit is.” Persze, az említett észrevételek e kritikus helyzetben nem önmagukban érdekesek. A születendő művek poétikai erényein túl az is nyilvánvaló, hogy Kassák kudarcai, félrevonultsága ellenére felkészülten és ambiciózusan érkezett a sokak által remélt új világba.

GREZSA FERENC

Görömbei András Nagy László-monográfiája

Görömbeitől megszoktuk, hogy mint irodalomtörténész, nem pusztán kedvtelésből alkotja műveit, hanem ezt hiánypótló vállalkozásként is teszi. Gondoljunk csak vissza előbb a felvidéki majd az erdélyi magyar irodalom húsz esztendejének feldolgozására.

Újabbán figyelme mintha a monográfia műfaja felé fordulna. Igen eszméletető munkát írt Sinkáról, Sütő Andrásról. A monográfia különben is divat a magyar irodalomtörténet-írásban: Adytól József Attiláig, Babbitstól Szabó Lőrincig. Ebben a divatáramlatba kapcsolódik bele monográfiájával Görömbei is, azonban igen figyelemreméltó korrekciókkal. Az eltérés abban áll, hogy míg a '45 utáni magyar monográfiák többnyire torzóban maradnak, félig készülnek el, és ami elkészül, az is jobbára csak a mű eleje, tehát a filológiai, poétikai előkészítés és megalapozás, Görömbei nem nyugszik bele ebbe a helyzetbe, arra törekszik, hogy működőpontú monográfiát alkosson. Ne csak bizonyos korszakokra, hanem az egész pályára vonatkozóan is elvi, esztétikai szempontok szerint kísérje figyelemmel tárgyát. Valójában ez történt. Igaz, az első korszakkal, amelyben Nagy László poétikai arculata kialakul, nem foglalkozik, annál nagyobb figyelmet fordít a második és harmadik korszakra.

Igaz az is, hogy szerintem helytelen terminológiát használ Nagy László költői korszakainak elnevezésére. Így például „Csúcson”, vagy „Folytonosság és változás”. Nagy László, miután leküzdte az indulás nehézségeit, mindvégig csúcson van, másrészt a folytonosság és változás itt inkább korszakdialektika, amely mindvégig jellemzi költészetét, annak mintegy általános törvényszerűsége. Már a felületes olvasás is nyilvánvalóvá teszi számunkra ennek a monográfiának, mint teljes monográfiának a jelentőségét. (Mert ide kell számítanunk azt is, ami könnyű formátumban jelenik meg. Az akadémiai szabályok szűkös és torz felfogása, a terjedelem korlátozása ezt nem teszi lehetővé.)

Görömbei munkája legnagyobb jelentőségének azt látom, hogy irányzattörténeti vetületben bizonyítja: a népiesség nem pusztán hátrafelé való fordulást, nem pusztán a múlt felé fordított perspektívát jelent, hanem van egy előre mutató perspektívája is. Előre, a modernizáció és a megújulás irányába. Ha most a „fényes szellők” nemzedékét szóba hoztam, általában Nagy Lászlót szokták e nemzedék kiemelkedő vezetőjének megnevezni, persze Juhász mellett. Azonban sok minden megkülönbözteti Nagy Lászlót e nemzedék más kép-

A fenti írás a múlt évben elhunyt főmunkatársunk utolsó munkája. A már nagybeteg Grezsa Ferenc Görömbei András nagydoktori disszertációjának opponense volt.

viselőitől. Egyrészt az, hogy ő nem a kudarc, a társadalmi katalizma élményéből indul el. Bár megéli azt, de nem olyan intenzitással, mint például Juhász Ferenc. Miközben Magyarországon szörnyű dolgok történnek a falun, Nagy László Bulgáriában ösztöndíjjal a népköltészetet — ahogy Németh László mondta: a népköltészet „Európa alatti” geológiáját — tanulmányozza. Tehát Nagy Lászlót nem félig-meddig érinti meg az a társadalmi élmény, ami Juhászként is, hanem majdnem mentes marad tőlük. Amikor hazatér, akkor tiszta ártatlansággal hullik bele egy társadalmi válságba. Igen jó iránytűi vannak, a megoldását igen hamar meglátja. Tehát neki nincs olyan értelemben vett sematikus korszaka, mint másoknak. A sematizmus lírai korszaka helyett inkább csak prelúdium ez Nagy László pályáján, amelyet könnyen fölvalt a nyitány.

A legfontosabb azonban, amivel a Nagy László-monográfia jelentőségét összefoglalom, az, hogy Görömbeinek sikerült megmutatnia Nagy Lászlóban az irányzatok fölé emelkedő költőt. Hogy problematikája nemzeti és egyetemes problematika — akárcsak abban az időben Pilinszkyé — és egyáltalán nem zárkózik be egy-egy irányzat szűköségébe.

Tehát a magyar költészet — Pilinszkyé mellett — másik nagy lehetősége az, amit Nagy László a maga költészetében megvalósít. Ady-szerű jelenség, sokoldalú, tele belső gazdagsággal, képiséggel, világnézeti és lírai polifóniával — amint azt Király István írta Adyról. Vele szemben Pilinszky a magyar költészet szikár, a gondolatokat lecsupaszító iránya: a problémák leegyszerűsítése jellemző rá, nem pedig díszes túlbonyolítása és gazdagítása. Mindenképpen egy másik lehetőség. A magyar költészet gazdagságát bizonyítja, hogy nem pusztán irányzatokat képes kialakítani, megteremteni, hanem ebben az időben a magyar költészet alaplehetőségeit is képes megvalósítani. Az eredmények sorában — szűkebbre fogva a perspektívát — föltétlenül ki kell emelni, hogy Görömbei Nagy Lászlóban nem az ösztönös, hanem a tudatos alkotói karaktert méltatja.

Műveld a csodát! — sokan ezt kiforgatták, mondván, hogy itt valami irracionálisusról, ösztönösségről van szó, ösztönös ars poeticáról. Valójában a Nagy László-versekben, mint Görömbei ezt szépen bizonyítja, a csoda és az ideológia szerelmes és közéleti verseiben egyaránt szerves egységet alkot. Nem lehet az egyiket a másikkal szembeállítani, netán kijátszani. Eszme és esztétika együtt van jelen Nagy László tudatos és ösztönös ars poeticájában. E tekintetben, tehát az alkotói közeg feltárásában Görömbei talán még messzebb is mehetett volna, minthogy bartóki modellre utalt. Eljuthatott volna Németh László közismert elméletéig. A bartóki műhely Németh László számára korántsem valami esztétikai iskola. Inkább kiindulópont, kezdet, mintsem befejezettség. Nem recept, nem adaptáció, hanem valami egyetemességigény. Ha azt a közeget keressük, amelyben Nagy László költészete nemcsak beérik, de kibontakozik, akkor nem pusztán Bartók-műhelyről kell itt beszélni, a népiességnek valami modern európai értelmezéséről, a folklór és a modernség valaminő szintéziséről, mint ahogy egynémely nyugati irodalomban is ezt látjuk (Lorca, spanyolok). Helyesebb e tekintetben Németh Lászlóra és persze környezetére, Nagy Lászlóra is alkalmazni az abban az időben meglehetősen üldözött és kritika alá vont terminológiát, a „magyar műhely”-t. A magyar műhely Nagy László számára is azt jelentette az ötvenes évek közepén, hogy a magyar irodalomnak ki kell emelkednie abból a provincializmusból, amelybe taszították, mert szocreális provincializmus volt az, két táborot megkülönböztető sematizmus. A magyar műhely világirodalmi igényt jelent. Nem pusztán a folklór egyetemes rangra való emelését, hanem a globális gondolkozást. Azt, hogy itt nincs két rendszer, egyetlen emberiség van, és itt a problémák globálisan egymáshoz mérhetően jelentkeznek.

Itt a világcivilizáció elmélete jelentkezik már, és azért magyar ez a műhely, mert a magyarságnak is meg kell találnia a maga helyét, a maga szerepét ebben a világirodalmi műhelyben, ebben az egyetemességben. Németh László már szárszói beszédében kifejti, hogy a nemzet, mint málló szikla, de a nemzet deltája az értelmiség. A jövő az értelmiség. Az egyetlen értel-

miségi öntudatról van szó, a jövő kategóriájáról. Ez az ideológia, ez a gondolkodásmód jellemzi mindenekelőtt Németh László magyar műhelyét, amelyet Nagy László igen korán föl ismer és magáévá tesz. Több ez, mint Bartók-modell. Bartók életműve ekkor már lezárult. Nem függetleníthető attól és példát mutat, hogy más művészetekben is ugyanazok a gondolatok juthatnak érvényre, de nem is azonosítható vele.

A kibontakozás szellemi közegét tárgyalva kellene még említeni például Csoóri folklórelméletét, amit Csoóri irt és mondott annak idején a népdalról. Hogy a népdalt nem lehet csupán annak realista Arany János-i, Petőfi Sándor-i vetületében felfogni. Van szimbolista népdal, van szürrealista népdal. Tehát a népdal fogalmat Csoóri tágítja ki folklórelméletével és fogalmazza meg — az annak idején Németh László közvetítette García Lorcára hivatkozva — a népi szürrealizmus eszméjét. Vagy hogy csak egy utalást tegyek: ekkoriban bontakozik ki Kormos István játékkilozófiája, amely szerint van egy homo ludens költészet is, és ennek a lehetőségeit alkalmazni kell.

Ismételtem: nem pusztán bartóki modellről van szó, hanem egy elsősorban Németh László inspirálta széles szellemi műhelyről, közegről, amelyben Nagy László is oly otthonosan mozgott.

Nagy Lászlóról szólva a versvilág és az elemző módszer szoros kapcsolatot alkot, amint ez Görömbei monográfiájából kitetszik. A vers Nagy László számára organikus életteljesség, a képek és egyéb szervező elemek sok szállal fonódnak beléje. A műelemzés pedig igazodik ehhez a jelleghez, verstanúsítás tulajdonképpen, amelyben az egész versvilág megjelenik. Ha Nagy László-verset, vagy akár róla szóló interpretációkat olvasunk Görömbei monográfiájában, akkor feltűnik a teljességigény. Nagy László ragaszkodik a személyiséghez. A személyiség konkrétságához. Emellett igen fontos, hogy Nagy László költészetében az élmények mitikusan villannak föl és tágulnak ki elvont gondolkodási rendszerré. Nem lehet tehát az élet esztétika normatíváival pusztán a pátoz felől közelíteni Nagy Lászlót. Azt is figyelembe kell venni, hogyan rendeződnek ezek az életelelemek a versben, hogyan alkotnak valamilyen poétikai összefüggést. Az életérzés, a gondolat formateremtő eljárásokban jut érvényre, az alkotói törvények szigorú egyensúlyával. Ezért válik fontossá például a vers atmoszféra. Szerencsés esetben néhány vers keletkezéstörténetét módunkban van ismerni. Így nyomon követhetjük azt a folyamatot, amely a naplótól, a naplószerű élményektől és tényektől a szimbólumokon át a motívumos szintekig fölvezet.

Görömbei igen helyesen elfogulatlan, amikor megítéli a magyar költészetnek ezeket a lehetőségeit. Pilinszkyről sohasem ír kirekesztően, mintha csak egyik modell lenne Pilinszky Nagy László számára a magyar költészet történetében. Inkább az azonosságokat keresi, és tiltakozik az egyoldalú szintézis ellen, miszerint Nagy László szeretetbe dermed, hogy őrá csak apologetikusan a kötődés, a szeretet hangján lehet írni. Görömbei tagadja, hogy a magyar költészetnek ez a két lehetősége elkanyarodna egymástól. Egyrészt a prófétikus modell, másrészt a művészi építő modell. Hogy szemlélete nem kirekesztő, mutatják értékítéletei is. Amikor a *Seb a cédrusonról* szól — Nagy László egyetlen ciklusáról —, Görömbei rámutat arra, hogy ez a ciklus mennyire egyenetlen. Koncentrikusan írja újra, mint egy időben élő variánst. De ugyanezt a kettősséget, értékbeli különbözést tanúsítja a *Búcsúzik a lovacska*, illetve a *Menyegző* — rámutat, hogy mennyivel művészibb az utóbbi. Görömbei számára tehát a Nagy László-vers genetikai képződmény, ami keletkezik, időben keletkezik, kifejlődik, gondolati lirává alakul. E tekintetben akár lineáris kompozíciónak is lehetne nevezni. Másrészt viszont erős alkati meghatározottsága, identitása van.

Folyamatszerű változékonyság: ez mindig valami alkati azonosságban jut érvényre. Nagy szerencséje a kornak, Nagy Lászlónak, illetve másoknak is, hogy Weöres költészetére — híres ötvenes évek eleji cikkeiben és beszédeiben — Németh László figyelmezteti Nagy Lászlót. Németh László meggyőződése, hogy a kor legnagyobb költője Weöres, s ebben igaza is van. Legnagyobb, mert kísérletező költő, amilyen a magyar irodalomban és általában

Keleten is ritka, még Ady sem nevezhető föltétlenül annak. Annál gyakoribb modell Nyugaton, a nyugati irodalmakban. Tehát nem a történetiség, nem a linearitás, hanem a kísérlet a meghatározó törvény. Érzésem szerint ez a kísérletező szándék viszi el Nagy Lászlót Adyhoz, sőt József Attilához, mintegy visszanyúlva a népiesség elé.

Matérikus szerkesztési tervek alkotó gondolkodó költészet felé halad, nem túlságosan kedveli azt a tárgyiasságot, amit a Nyugat második nemzedéke bevezet. Egy mitológiába fejlesztett szimbólumrenddel, polifóniával, barokkos zsúfoltsággal kísérletezik. A személyiségképben pedig nem fél az ellentmondástól, az elioti én-képlettől. E tekintetben bátorítja Nagy Lászlót és az egész nemzedéket, újabb költőnemzedéket Garcia Lorca szürrealizmusa, modern utakat kereső törekvése. Természetes, hogy módszer és versvilág, verskarakter egymáshoz igazodik, és ez az igazodás Görömbei monográfiájában szinte példamutató. Nagy László költészete mentes Illyés tárgyias versmodelljétől. Weöres látomásos, metafizikus költészete felé változik, alaptörvényének a kompozíciót veszi. Nagy László számára a kompozíció egy korszak szerkezetét, egy kötet, egy ciklus, egy műalkotás szerkezetét jelenti. Egy korszak egységét keresi. A *Himnusz minden időben* jól példázza ezt a törekvést. Maga a vers azt mutatja, hogy Nagy László szakít a magyar költészet sematikus politizáló hagyományával, jelen esetben a *Tűztánc* sematizmusával, és a világirodalom új területeire indul. Lorca, Dylan Thomas és mások nevét lehetne itt említeni. Amikor ezt az új stílust korszakba akarja foglalni, akkor egyfelől a személyiség felé hegyezi ki a mondandót, másfelől lírai panorámát ad, lírai polifóniát a teljesség igényével.

A *Himnusz minden időben* híres ars poeticája, a *Ki viszi át a Szerelmet* a személyiség vitalitását hangsúlyozza, drámai létközegekben költői kérdésekre válaszol, kiélezett kérdéseket evidenciaszerűen válaszol meg. A másik megközelítés panorámkus megközelítés, amelyben új valóságképet teremt. Valóságképében a személyes, az általános motívumok és mozzanatok torlódnak össze. Alapkép a *Fekete katona*, amely a világról való vallomását is föltárja. Ezen belül jönnek azután a ciklusok, az ars poetica egyes sorainak, illetve a lírai panoráma egyes darabjainak megfelelően. Itt félig kész verseket is találunk, vagyis kampányszerűséggel készült alkotásokat. Ami mindben közös, a személyiségkép, amely élményből származik, a kreativitás, a lét fölé emelkedés, a valóság és a mítosz határán való lebegés, mint jellegadó tulajdonság. Mintegy lépcsőn haladunk fölfelé a versben, és a lépcsők az élmény, a látomás, és legfőképpen a mítosz. A módszer nem nélkülözi sem az intuíciót, sem az analízis tudatosságát. Voltaképpen nem lehet eldönteni, hogy ezek metaforikus képversek-e, vagy olyan ritmikus versek, amelyek a „tagoló” elvet alkalmazzák. Azt hiszem, valamennyi összekötődik, összekapcsolódik ebben a teljességben.

A *Himnusz minden időben* korszakában a Nagy László-vers mindenekelőtt létfilozófiai dal. Nagy László e tekintetben tanúsítja legteljesebben, hogy nem előzményeket akar összefoglalni a lírában, ezt kiindulópontnak tekinti, kezdetnek, mely előre mutat. A létfilozófiai dal a létfenyegetettség állapotában végzi el a szükséges filozófiai igényű számvetést, fogalmazza meg az eszményi létezés igényeit egy nagyon erős természeti élménnyel, amelynek szinte megváltó funkciója van, és e megváltó funkcióval illusztrálja a lélek belső világát. Így ér Eliothoz Nagy László költői fejlődése. A szerelem ezekben a versekben életadó érték, amelyet a költő himnikusan ünnepel, archaikus, szakrális tagoltságban. Akárcsak egy Mária-himnusz; felsorolást tár elénk; könyörgések ezek, profán önjellemzések, himnuszok, mindaz jelen van itt, ami a szakrális, de életünneplő költészethez szükséges.

A másik típus a portrévers. A portrévers a személyiség kötöttségét keresi. Példaállító önerősítés az ars poetica élményéből. Rituális közösségteremtés a portré. Nagy László pályáján mindig kettős a portré, az áldomás és a kötődés a dráma terepe, amely példázatokba nő át. Előzményként Illyés portréit, például a Bartókot vagy Árpádot szokták emlegetni. (Azt hiszem, túlságosan távoli ez a párhuzam.) Kultúrmotívumokkal telítődik a Nagy László-i portré. A legjobb ebből a sorozatból a *Bartók és a ragadozók*. Igaza van Görömbei-

nek, amikor bizonyítja: a Bartók-erkölcs apoteózisa jóval túlnő tárgyán, témáján. Esszéistett prózavers; mítoszvers. Egy fordított Orpheusz-helyzet elbeszélése. A Sárkányölő középkori motívumát alkalmazza, és fogalmazza meg általa a modern felségeszményt. Mártír és megváltó ez a portré, megalkuvás ellen fölkelő ragadozóként a lét törvényeiből, a morálból születik és származik. Emberarca van. Igen gyakori a Krisztus-portré. Nevezetes ebben a sorozatban a József Attila-portré és a *Ha döng a föld*.

Minden bizonnyal egyetérthetünk Görömbeivel, hogy az egyik legkiemelkedőbb alkotás az életműben a *Menyegző*, a legtokéletesebb hosszűverse Nagy Lászlónak. Egyetemes lét-dráma. Olyan mitologikus látomás, amelyben az emberiség a létezés ellentételes minőségeinek küzdelmében jelenik meg. Több mint ifjúság, és több mint konvenció: nélkülözés. Az embereszmény és a kozmikus léttörvény ütközik meg a valósággal, amelyet jelen esetben a tenger, a tömeg képvisel. Lakodalom, orgia és züllés éjszakája. A lények züllesztő hatalmat képviselnek. Csujogató montázssal zárul végül a vers.

Ezek az alaptípusok, és ezekből az alaptípusokból születik meg Nagy László következő munkája. Utolsó lírai korszaka a hetvenes évek. Előbb a *Versben bujdosó*, majd a *Jönnék a harangok értem* időszaka. E tájt paradox változásnak vagyunk tanúi. Költészetének jellegzetes kohéziója fellazul, nem oly feszes, nem oly tömör, nem oly egymásra szerelt immár ez a líra. A versvilág ezzel párhuzamosan többszínűvé válik. Ez a változás azt jelenti: Nagy László költészete együtt mozdul a korral. Figyelembe kell venni ez esetben néhány tényezőt. Így például Weöres, Pilinszky, Nemes Nagy archaisztikus, elvonatkoztató, lírateremtő befolyását, hatását. Vagy más vonatkozásban Illyés költészetének föllazulását, a játékos realizmus följelődését. Tárgyas, gondolati költészet ez, de több benne a móka, több benne a lelemény. Végül, de nem utolsósorban közrejátszik itt a hagyományos magyar politikai élményköltészet válsága. Benjámin Lászlóra, Vácira, Simon Istvánra és másokra gondolok. A változás a költői személyiség új pozícióját jelenti. Nem identitásavarról van szó, inkább a dinamika lanygulásáról, egyfajta elbizonytalanodás válsághelyzetéről, profanizáló szerepfelfogásról. Hasonló folyamatok játszódnak le a magyar prózában is, ahol először Örkény tapos ösvényt. A szkepszis, az ironia, a groteszk jellegadó tényezővé válik ebben a prózában.

Az utolsó évtized tehát kísérleti jellegű költészet. Nagy László pályáján is új törekvések figyelhetők meg. Ilyen a nomád szereppers, prózaköltemény, az egysoros, a vidám üzenetek és így tovább. Mintha felbomlóban volna a korabeli vershelyzet. Egyrészt a személyiség teljességtörekvése, mitológiai teremtő ösztöne. A vállalt szerep mintha háttérbe szorulna. Nyitottabbá válik a drámai világkép, nincs határigénye. És végül a mű nem a teljesség, az én-megvalósításra törekszik, hanem rész-énekből akar valamiféle részvilágképet kialakítani magának. Kísérletező líra tehát a lehetetlen képviselésében.

A dilemma az, hogy nevezhetjük-e ezt hanyatló korszaknak? Felfogásom szerint nincs szó hanyatlásról, inkább a költő új erőgyűjtéséről, megújulásra való törekvéséről. Milyen érveket lehet hozni arra, hogy nincs szó hanyatlásról, csak a líra megújulásáról?

Mindenekelőtt érdemes felfigyelnünk a folklór megújuló funkciójára. Most a technikai kultúra emberi ellensúlyaként jelenik meg, egy organizmus részeként, kitöltőjeként. Archaikus kultúra, mert a folklór kétségkívül archaikus eredetű. Egy archaikus kultúra utópikus munkájaként a múltból, az archaikumból jövőképp lesz. Így lesz utópikus jövőkísérletezés a folklór ebben az időben. A másik érv, hogy igen gyakorivá válik a poétikai szembenézés, a tárgyszerűség, az illúziótlanság, például a szerelmi lírát tekintve új képek, új ízek jelennek meg ebben a költészetben. A pávák és az asszonyok házasítása, a gá brieli pán erkölcs vagy mágia, bűbájosság, a ráolvasás kultusza, párzó virágének ünnep volta. Továbbá új ihletforrásként jelenik meg a játékos, szatirikus képzetkör. A fenséges, bajvivó magatartással szemben, amely korábban Nagy Lászlót feltétlenül jellemezte, új ellenpont képződik: a sorsot legyőző játék filozófusa lesz a bajvivó. A folklór vitális játékokat szolgáltat számára. E játékos, szatirikus ihletkőre példa lehet egy érdekes és különleges verscsoport, a családi versek

csokra, a vidám üzenetek. Ezekben szomorúság és vidámság vetül egymásra. Ajándékversek ezek a rokonságon belül, egy terapia lehetőségei. Változatgazdagság, belső gyógyítás baráti alkalmá egy kézfogásban. A vizuális liraiság nyomul előtérbe. Itt is tragikus az élmény, amelyen átsüt a humor, komikum, de a tragikum főképp tipográfiai eszközökkel valósul meg. Jelentős vers a *Balassi Bálint lázbeszéde*, de ugyanúgy az Ady-víziók, *A föltámadás szomorúsága*. Tamási Áron, Kondor, Szervátiusz szólnak még meg ezekben a versekben.

Ennek az utolsó korszaknak a legnagyobb leleménye mégis a nomád szerepvers. Néha oratóriummá tágul az ég, mint például az *Ég és föld*ben. Ars poeticának készülnek ezek a szerepversek. A magányos költő, a magányos szellemiség zord viszonyok között él, romolhatatlan sorsállapotban ugyan, de mégiscsak a vereség esélyével. Sebzetten is tagadó ez a létállapot, amely az *Ordastűz* hevét sugározza, hallani a tiszta lelkű harangját, veszély és hűség egyszerre kapcsolódik össze sorsában. Fő célja az önazonosság, az identitás megteremtése és megvívása; a *Versben bujdosó* legfontosabb e tekintetben.

Összegezve: miben látom Görömbei András Nagy László-monográfiájának a vívmányait, jelentőségét? Görömbei teljes Nagy László-irodalomból dolgozik, minden érdemes, valamirevaló kritikát, recenziót, cikket, reflexiót nemcsak megemlít, de be is épít gondolatmenetébe. A teljes irodalom ismerete lehetővé is teszi, hogy Nagy Lászlóról teljes irodalomtörténeti képet adjon. Úgy, ahogy az a kortársak körében kialakult. Ehhez teszi hozzá a magáét, illetve így módosítja a magáéval a korábban kialakult és helyenként bizony torzóra sikerült képet. Másrészt Görömbei első abban, hogy a Nagy László-vers karakteréről, építkezési módjáról, struktúrájáról képet adjon. Ehhez kapcsolódik az a linearitás, amit Nagy László pályáján fölépít.

Vagyis a Nagy László-vers mozdulatlan jelenség, mely változó a pályamozgás törvényei függvényében. Mégis változó jelenség, így úttörő módon — ha nem is jól nevezve el őket — három nagy korszakot különböztet meg, határol be és ír le a költő pályáján. A hatvanas években a Fénykort, majd azt az időszakot, amikor Változás és megújulásról beszél, és végül az Utolsó évtizedet.

Milyen választ adhatunk tehát a föltett kérdésre: hanyatlás-e ennek a nagy formátumú költői pályának a menete? Vagy pedig egy természetes, fölfelé ívelő menet? Mindkét véglelet hiba volna feltételezni. Változás, de nem hanyatlás. Elmozdulás, de olyan, amely nélkülözhetetlen elmozdulás. Hogy hogyan kerekedett volna teljessé ez a költészet, azt sajnálatos módon már nem tudhatjuk meg.